

УДК 343.11

ВИДІЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ЗАХІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПІДОЗРЮВАНОВОГО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Василь КОЗІЙ,

доцент кафедри підтримання державного обвинувачення
Національної академії прокуратури України

SUMMARY

The article considers the issues of severance of materials of pre-trial investigation in relation to suspected as to the means of providing of safety. The selection of materials of pre-trial investigation, it is related to the necessity of providing of additional judicial guarantees of person, if takes place at presence of connection between persons and perfect by them crimes. Without regard to that it is not envisaged a penal judicial law such founding of selection of materials of pre-trial investigation, these actions not conflicting with the requirements of law. In the article such expediency is reasonable and the features of possible application are indicated.

Key words: criminal proceedings, joinder and severance of materials of a prejudiciary inquiry, joinder and severance of criminal proceedings.

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено питанням виділення матеріалів досудового розслідування щодо підозрюваного як заходу забезпечення безпеки. Виділення матеріалів досудового розслідування пов'язано з необхідністю забезпечення додаткових процесуальних гарантій особи за наявності зв'язку між особами та вчиненими ними злочинами. Незважаючи на те, що кримінальним процесуальним законом не передбачено такої підстави виділення матеріалів досудового розслідування, як захід забезпечення безпеки, таке виділення не суперечить вимогам кримінального процесуального закону. У статті обгрунтовано його доцільність і вказано особливості можливого застосування.

Ключові слова: кримінальне провадження, об'єднання й виділення матеріалів досудового розслідування, об'єднання й виділення кримінальних проваджень.

Постановка проблеми. У кримінальній процесуальній доктрині підстави для об'єднання й виділення матеріалів досудового розслідування та кримінальних проваджень пов'язані з наявністю зв'язку між особами та злочинами. І хоча виділення кримінального провадження пов'язується також із необхідністю забезпечення додаткових процесуальних гарантій підозрюваного й обвинуваченого (виділення кримінального провадження щодо неповнолітнього під час укладення угод), виділення проваджень не розглядається як захід забезпечення безпеки.

Проте виділення матеріалів досудового розслідування та кримінальних проваджень також може бути застосовано як захід забезпечення безпеки в кримінальному провадженні.

Метою статті є дослідження виділення матеріалів досудового розслідування як заходу забезпечення безпеки.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 20 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (далі – Закон) підставою для вжиття заходів забезпечення безпеки осіб, зазначених у ст. 2 цього закону, є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу й майну.

Приводом для вжиття заходів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, членів їх сімей та близьких родичів може бути:

а) заява учасника кримінального судочинства, члена його сім'ї або близького родича;

б) звернення керівника відповідного державного органу;

в) отримання оперативної й іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу й майну зазначених осіб [5].

Право на забезпечення безпеки, відповідно до ст. 2 вказаного закону, за наявності відповідних підстав мають:

– особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень;

– потерпілий і його представник у кримінальному провадженні;

– підозрюваний, обвинувачений, захисники й законні представники;

– цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники в справі про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

– представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;

– свідок;

– експерт, спеціаліст, перекладач і понятий;

– члени сімей і близькі родичі осіб, перерахованих у попередніх пунктах цієї статті, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства.

Органи, які забезпечують безпеку осіб у кримінальному провадженні, поділяються на дві групи: органи, які приймають рішення про застосування заходів безпеки, та органи, які здійснюють заходи безпеки (ст. 3 Закону). До перших відносяться слідчий, прокурор, суд, орган (підрозділ), що здійснює оперативно-розшукову діяльність, і слідчий суддя; до других – спеціальні підрозділи органів служби безпеки, органів внутрішніх справ або Національного антикорупційного бюро України, командири військових частин, відповідні підрозділи установ виконання покарань та слідчих ізоляторів.

Заходи забезпечення безпеки учасників кримінального провадження визначені в ст. 7 Закону. До них віднесено такі: а) особиста охорона, охорона житла й майна; б) видача спеціальних засобів індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку; в) використання технічних засобів контролю та прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; г) заміна документів і зміна зовнішності; д) зміна місця роботи або навчання; е) переселення в інше місце проживання; є) поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення; ж) забезпечення конфіденційності відомостей про особу; з) закритий судовий розгляд.

З урахуванням характеру та ступеня небезпеки для життя, здоров'я, житла й майна осіб, взятих під захист, можуть здійснюватися й інші заходи безпеки.

Усі вказані в ст. 7 Закону заходи безпеки, за винятком закритого судового розгляду, не є процесуальними, оскільки не стосуються особливої процедури й порядку здійснення кримінального провадження.

Недоліком законодавчої регламентації застосування заходів безпеки є те, що вони регулюються окремим законом, і норми, які їх стосуються, відсутні в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України).

КПК України 1960 р., на відміну від чинного, містив норми, які регламентували забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Так, ч. 1 ст. 52-1 містила положення про те, що особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у разі наявності реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну мають право на забезпечення безпеки [4].

Статті 52-2–52-5 КПК України 1960 р. регламентували права й обов'язки осіб, щодо яких здійснюються заходи безпеки, передбачали нерозголошення відомостей про особу, щодо якої здійснюються заходи безпеки, порядок скасування заходів безпеки, оскарження рішень про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування.

У зв'язку з відсутністю в чинному КПК України таких норм науковцями висловлюються думки щодо необхідності доповнення ними останнього.

Так, на думку О.В. Захарченко, Кримінальний процесуальний кодекс України варто доповнити окремою главою, яка була б присвячена проблемі забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Ця глава повинна містити такі дані:

– коло осіб, які підлягають захисту від протиправного впливу;

– підстави застосування заходів безпеки;

– визначення, які стосуються цього питання;

– процесуальний порядок застосування заходів безпеки;

– права й обов'язки органів, які забезпечують безпеку, під час організації та здійснення захисту осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві, а також їх відповідальність за неналежне виконання чи невиконання обов'язків захисту [1, с. 217].

Разом із тим чинним КПК України передбачено значну кількість процесуальних заходів безпеки учасників кримінального провадження.

Так, В.В. Касько та А.М. Орлеан до заходів безпеки й інших процесуальних можливостей відносять також:

– допит свідка/потерпілого й одночасний допит двох і більше вже допитаних осіб у судовому засіданні слідчим

суддею під час досудового розслідування, у тому числі дистанційно (ч. 1 ст. 225, ч. 2 ст. 232 КПК України);

– впізнання поза візуальним і аудіоспостереженням особи, яку пред'являють для впізнання (ч. 4 ст. 228 КПК України);

– допит/впізнання в режимі відео-конференції в ході досудового розслідування (ст. 232 КПК України) та процесуальні дії в режимі відеоконференції під час судового провадження (ст. 336 КПК України);

– допит у суді свідка, потерпілого, обвинуваченого з використанням технічних засобів з іншого приміщення чи в інший спосіб, що виключає ідентифікацію особи, у разі потреби – зі створенням акустичних перешкод (ч. 9 ст. 352, ч. 2 ст. 353, ч. 3 ст. 351 КПК України);

– допит свідка за відсутності певного допитаного свідка (п. 3 ст. 352 КПК України);

– допит особи, яка перебуває за кордоном, за допомогою відеоконференції або телефонної конференції в порядку міжнародної правової допомоги (ст. 567 КПК України);

– відсторонення від посади службової особи, яка в силу службового становища може чинити тиск на особу, взятую під захист (положення ст. 154 КПК України щодо підозрюваного чи обвинуваченого);

– запобіжні заходи у вигляді домашнього арешту або тримання під вартою (положення ст. 176, п. 3 ч. 1 ст. 177 КПК України щодо підозрюваного чи обвинуваченого);

– покладення слідчим суддею, судом певних обов'язків на особу під час обрання їй запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою (не відлучатися з певного населеного пункту, утримуватися від спілкування з конкретною особою, не відвідувати певні місця, носити електронний засіб контролю тощо (ч. ч. 5, 6 ст. 194 КПК України);

– аудіо- і відеоконтроль особи, місця, спостереження за особою або місцем, арешт, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем, обстеження публічно недоступних місць, житла, іншого володіння особи, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу тощо (ст. ст. 258, 267–270 КПК України) [2, с. 18–19].

Таким чином, кримінальним процесуальним законом передбачено значну кількість процесуальних гарантій забезпечення заходів безпеки учасників кримінального провадження.

До інших заходів забезпечення безпеки, які за конкретних обставин найкращим чином відповідають інтересам забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, В.В. Касько та А.М. Орлеан відносять такі:

– офіційне письмове попередження особи, яка може потенційно загрожувати особі, взятій під захист, про кримінальну відповідальність, згідно зі ст. 386 Кримінального кодексу України (далі – КК України), за перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого або експерта до суду, органів досудового слідства, примушування їх до відмови чи давання показань чи висновку, а також за давання завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погрози вбивством, насильством, знищенням майна цих осіб чи їх близьких родичів або розголошення відомостей, що їх ганьблять, або підкуп свідка, потерпілого чи експерта з тією самою метою, а також погрозу вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані показання або висновки;

– оголошення особи, взятої під захист, померлою чи безвісно відсутньою;

– усиновлення неповнолітньої особи, взятої під захист, яка втратила батьків внаслідок вчинення злочину;

– зміна домашнього й мобільного номерів телефону на номери, які не будуть відображатися в телефонних довідниках та інформація щодо яких не буде надаватися операторами без спеціального дозволу;

– зведення до мінімуму відкритих контактів із представниками міліції у формі й використання таємних приміщень для контактів з особою тощо [2, с. 19–20].

Проте переважна частина таких процесуальних заходів стосується саме забезпечення безпеки свідків та потерпілих і не може бути застосована до підозрюваного чи обвинуваченого з метою його захисту від інших підозрюваних (обвинувачених).

Проте у випадках, коли одному з підозрюваних (обвинувачених) чи особі, щодо якої вирішуватимуться питання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, у випадку спільного вчинення злочинів (суспільно-небезпечних діянь) загрожує небезпека від інших підозрюваних або осіб, які діють у їх інтересах (особливо в кримінальних провадженнях про злочини, вчинені організованими групами чи злочинними організаціями), застосування виділення кримінального провадження в окреме. Захід забезпечення безпеки може бути чинником, який у сукупності з іншими таким заходами може дозволити досягнути мети їх застосування.

Так, у випадку виділення кримінального провадження щодо такої особи в окреме інше підозрювані будуть позбавлені відомостей як про дату, час і місце проведення слідчих (розшукових) дій, так і як про час, дату й місце розгляду судом виділеного кримінального провадження, а також зміст наданих такою особою показань. Відповідно, таке виділення сприятиме унеможливленню реалізації злочинних намірів щодо фізичного знищення особи, завдання шкоди його здоров'ю, вчинення на нього тиску. Крім того, таке виділення дозволить забезпечити підозрюваного від негативного впливу інших підозрюваних і сприятиме за наявності підстав укладенню угоди про визнання винуватості з прокурором або під час примирення з потерпілим.

Водночас укладення угоди як про визнання винуватості, так і про примирення з потерпілим, відповідно до вимог кримінального процесуального закону, є підставою для виділення кримінального провадження щодо підозрюваного (обвинуваченого) в окреме провадження (ч. 8 ст. 469 КПК України).

Отже, таке виділення можна розглядати як процесуальний захід забезпечення безпеки, адже якщо, наприклад, в угоді про визнання винуватості підозрюваній чи обвинуваченій зобов'язується співпрацювати з органом досудового розслідування чи прокурором у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, у тому числі надати відповідні показання, то така співпраця несе в собі додаткові ризики й загрози для підозрюваного (обвинуваченого) з боку осіб, яких він зобов'язується викрити.

Крім того, можуть мати місце також випадки, коли підозрюваній бажас співпрацювати зі слідчим, прокурором щодо викриття інших підозрюваних у вчиненні ними спільних злочинів чи їх ролі у вчиненні злочинів, надання допомоги в пошуку речових доказів чи матеріальних цінностей, здобутих злочинним шляхом. Проте, незважаючи на таке сприяння, якщо не досягнуто згоди на укладення угоди, наприклад, у зв'язку з незгодою підозрюваного на вид і розмір покарання, яке обумовлює прокурор, виділення матеріалів досудового розслідування може бути однією з додаткових процесуальних гарантій підозрюваного.

Можливим і доцільним, на нашу думку, є застосування виділення матеріалів досудового розслідування разом із таким заходом забезпечення безпеки, як конфіденційність даних про особу, у випадках, коли підозрювані незнайомі один з одним (наприклад, коли має місце спонтанне долучення особи до злочинної діяльності іншої особи) і один із них не визнає вини й може представляти загрозу для іншого, який згодний співпрацювати зі слідчим, прокурором.

Наприклад, російський науковець О.В. Приткова до засобів тактичної операції «Забезпечення безпеки підозрюваного (обвинуваченого), який уклав досудову угоду про співробітництво» відносить слідчі, інші процесуальні, оперативно-розшукові та інші дії, а також тактичні прийоми [7, с. 88].

Певним аналогом виділення матеріалів досудового розслідування (кримінального провадження) в окреме, на нашу думку, можна вважати такі заходи забезпечення безпеки засуджених, як ізольоване тримання, переведення в іншу установу виконання покарань і переведення в безпечне місце, які передбачені ст. 10 Кримінально-виконавчого кодексу України [3].

Аналогічно на стадії досудового розслідування й судового розгляду, відповідно до ст. 8 Закону України «Про попереднє ув'язнення», обвинувачених або підозрюваних в одному й тому самому кримінальному провадженні за наявності відповідного рішення особи або органу, які здійснюють кримінальне провадження, тримають роздільно [4].

Незважаючи на те, що кримінальним процесуальним законом не передбачено такої підстави виділення матеріалів досудового розслідування, як застосування заходу забезпечення безпеки, таке виділення не суперечить вимогам кримінального процесуального закону.

Так, за наявності зв'язку між особами та вчинення ними злочинами, єдиним законодавчим обмеженням щодо виділення провадження в окреме є положення ч. 4 ст. 217 КПК України, відповідно до якої матеріали досудового розслідування не можуть бути виділені в окреме провадження, якщо це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду. Проте виділення матеріалів досудового розслідування та кримінального провадження як застосування заходу безпеки потенційно може вплинути на повноту досудового розслідування й судового розгляду не більше, ніж виділення з інших підстав. Крім того, будь-які ризики такої неповноти за належного здійснення досудового розслідування та процесуального керівництва видаються неможливими в межах виділеного обсягу провадження.

Здійснення виділення кримінального провадження як заходу забезпечення безпеки потребує вирішення додаткових питань, зокрема щодо особи, уповноваженої на прийняття такого рішення, часових параметрів дії такого рішення й можливості його оскарження.

Так, відповідно до ч. 5 ст. 217 КПК України єдиним суб'єктом, уповноваженим об'єднувати чи виділяти матеріали досудового розслідування, є прокурор. Разом із тим згідно із ч. 2 ст. 3 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» рішення про застосування заходів безпеки приймається слідчим, прокурором, судом, у провадженні яких знаходяться кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, у розслідуванні чи судовому розгляді яких брали або беруть участь особи, визначені

в ст. 2 цього закону, а також органом (підрозділом), що здійснює оперативно-розшукову діяльність, щодо осіб, які брали участь або сприяли виявленню, попередженню, припиненню злочинів.

На нашу думку, у плані тактики й методиці розслідування злочинів здійснення виділення кримінального провадження як заходу забезпечення безпеки процесуально доцільним є саме на стадії досудового розслідування, а отже, єдиним суб'єктом прийняття такого рішення на цій стадії має бути лише прокурор як особа, що визначає обсяг досудового розслідування, і відповідно, обвинувачення, яке потім підтримує в суді першої інстанції.

Таким чином, слідчий, одержавши заяву про загрозу безпеці підозрюваного, в обов'язковому порядку таку заяву невідкладно має передати прокурору, який здійснює процесуальне керівництво відповідним досудовим розслідуванням, щоб у строк більше трьох днів (а в невідкладних випадках і негайно) було прийнято рішення про застосування або відмову в застосуванні такого заходу безпеки, про що повинна бути винесена мотивована постановою прокурора.

Крім того, необхідність виділення кримінального провадження як застосування заходу забезпечення безпеки може мати місце також у суді, у тому числі в сукупності з іншими процесуальними заходами забезпечення безпеки (наприклад, із закритим судовим засіданням). У такому випадку єдиним суб'єктом застосування виділення кримінального провадження як заходу безпеки має бути суд.

Також потребує вирішення тривалість виділення матеріалів досудового розслідування (кримінального провадження) в окреме як застосування заходу безпеки.

У часових параметрах об'єднання й виділення кримінальних проваджень не має чіткого визначення, і у випадку прийняття такого процесуального рішення подальше досудове розслідування й судовий розгляд кримінального провадження можуть здійснюватися в тому обсязі, який має місце після об'єднання чи виділення. Водночас заходи безпеки, згідно зі змістом ч. 5 ст. 22 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», застосовуються на певний строк, і за наявності підстав для їх скасування відповідний суб'єкт, який їх застосував, виносить мотивовану постанову чи ухвалу про їх скасування, яка письмово доводиться до відома особи, до якої їх застосовано.

Таким чином, виникає питання зворотного об'єднання виділених матеріалів досудового розслідування чи кримінального провадження у випадку, коли загроза для підозрюваного перестала існувати. На нашу думку, вирішення вказаного питання потребує гнучкого підходу як із боку прокурора, так і з боку суду, і при цьому треба враховувати багато чинників. Зокрема, рішення про зворотне об'єднання кримінальних проваджень має прийматися з урахуванням обсягу необхідних слідчих (розшукових) та процесуальних дій, які необхідно виконати в ході досудового розслідування, а також обсягу доказів, які залишилися дослідити в суді, якщо провадження розглядається судом; відповідності такого рішення загальним засадам кримінального провадження. Відповідно, скасування за-

стосування такого заходу безпеки не повинно означати автоматичного зворотного об'єднання матеріалів досудового розслідування чи кримінального провадження. Таке об'єднання може мати місце лише на загальних підставах, як це передбачено ст. 217 КПК України.

Згідно із загальним правилом на стадії досудового розслідування, відповідно до ч. 6 ст. 217 КПК України, рішення про об'єднання й виділення матеріалів досудового розслідування не може бути оскаржено. Аналогічно з урахуванням положень ст. 392 КПК України не підлягає оскарженню ухвала суду про об'єднання й виділення кримінального провадження.

Водночас кримінальним процесуальним законом (п. 6 ч. 1 ст. 303 КПК України) передбачено можливість оскарження рішення, дії чи бездіяльності слідчого або прокурора під час застосування заходів безпеки особами, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом.

На нашу думку, вирішуючи питання можливості оскарження рішення про виділення матеріалів досудового розслідування як заходу забезпечення безпеки треба виходити з того, що відповідне виділення передусім є таким заходом, а отже, зважаючи на це, останнє має підлягати оскарженню в порядку, передбаченому КПК України, для оскарження заходів забезпечення безпеки.

Висновки. Таким чином, застосування виділення матеріалів досудового розслідування та кримінального провадження щодо підозрюваного й обвинуваченого можна розглядати як захід забезпечення безпеки, якому властиві певні особливості. Разом із тим вказані питання є дискусійними та потребують подальших наукових досліджень.

Список використаної літератури

1. Захарченко О.В. Застосування кримінально процесуальних заходів безпеки в ході судового розгляду / О.В. Захарченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – № 4-2. – С. 214–217.
2. Касько В.В. Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження щодо торгівлі людьми / В.В. Касько, А.М. Орлеан. – К. : ВАІТЕ, 2012. – 50 с.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.
5. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993 р. № 3872-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>.
6. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30.06.1993 р. № 3352-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>.
7. Прыткова Е.В. Обеспечение безопасности подозреваемого (обвиняемого), заключившего досудебное соглашение о сотрудничестве, как тактическая операция / Е.В. Прыткова // Юридическая наука и правоохранительная практика. – 2013. – № 4(26). – С. 85–90.